

CLAUDI ESTEVA FABREGAT

EL FENÒMEN CULTURAL, PRINCIPAL CATEGORIA DELS COMPORTAMENTS HUMANS

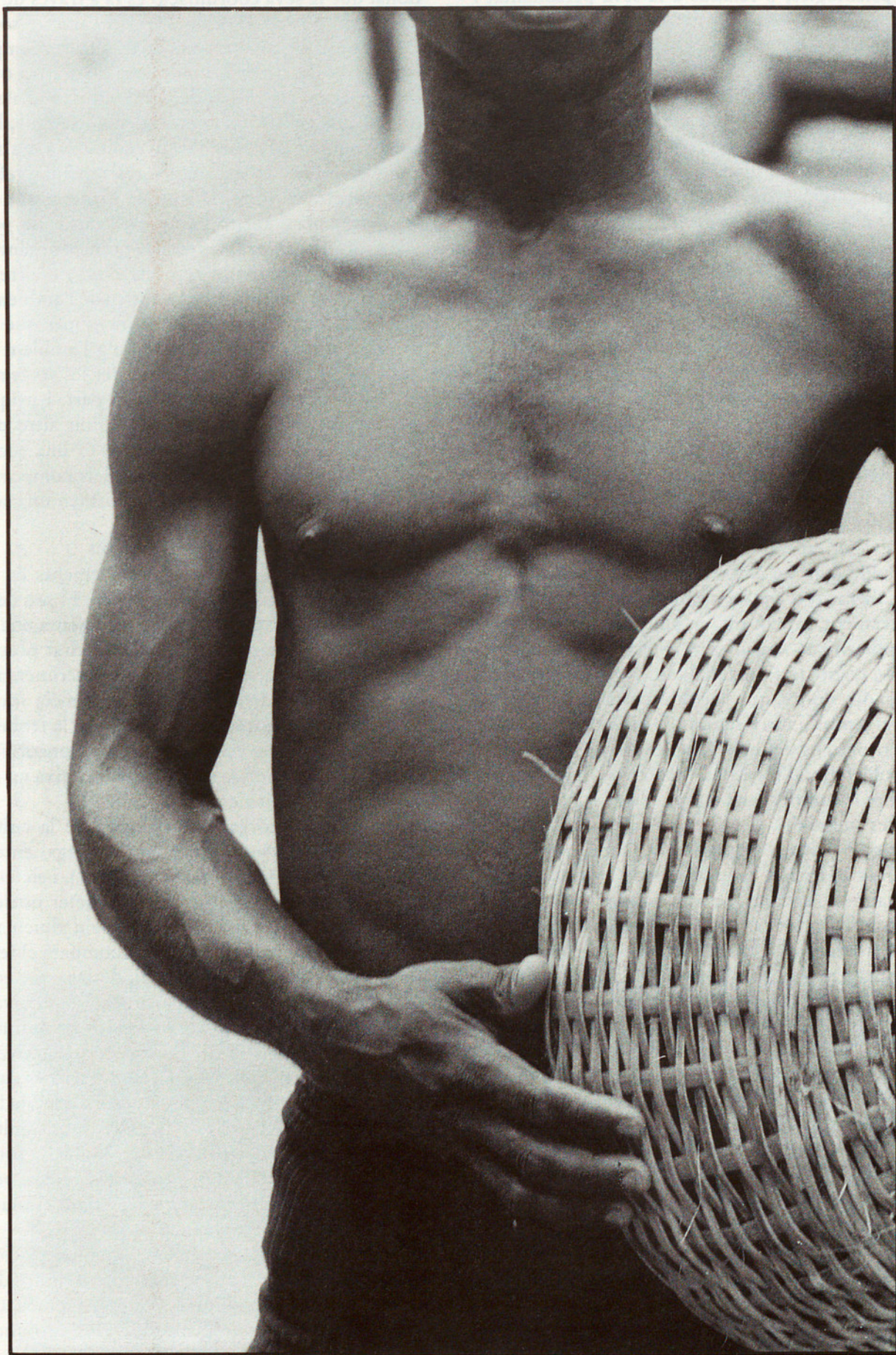
Per a l'Antropologia Cultural el concepte de cultura pot considerar-se la categoria d'anàlisi més important. De fet, la cultura cal entendre-la com la manera de viure d'una comunitat ètnica i, per tant, implica la reproducció de la identitat a partir de la socialització dels individus. Cal dir, doncs, que per cultura entenem la totalitat de les formes materials i espirituals produïdes per una societat, com també els mitjans de relació que empren i comparteixen els seus membres per a la realització dels seus comportaments socials. S'entén que tota cultura representa una regularitat de comportaments, que, a la vegada, estan sotmesos a normes específiques de control. Tanmateix, una cultura podem definir-la per mitjà dels productes, materials, socials i espirituals que es deriven d'aquest comportament. Cal incloure, en aquest cas, els processos individuals de pensament que fan possible la relació de l'individu amb el medi total. Com que tota cultura és un resultat en el temps i en l'espai, també és un fet històric i, en conseqüència, cal entendre-la com una forma d'acció que s'aprèn per mitjà de relacions institucionals. En aquest sentit, una cultura té com a manifestació principal el seu caràcter organitzatiu; això vol dir que l'organització, tal com va dir Malinowski, és el tret fonamental de la cultura. Tenint en compte que l'individu neix nu de cultura, de bell antuvi la cultura representa una organització l'experiència de la qual és externa i s'internalitza dins de l'individu per mitjà de la socialització i del caràcter social mateix. La cultura pot definir-se, doncs, fora de l'individu, pels seus resultats i, en aquesta condició, també podem considerar-la com un nivell superorgànic.

La cultura d'una societat sempre cal entendre-la com una experiència d'estructura més àmplia que

la representada per l'individu i els grups menors que la realitzen, per tant, és evident que la cultura total d'una societat podem considerar-la distribuïda per parts entre els individus d'una societat. Cadascuna d'aquestes parts representa la fracció de cultura que correspon dur a terme a cada individu segons el principi de l'especialització social, és a dir, del rol i de l'estatus. Segons això, la cultura que empra cada individu en la nostra societat no és la cultura total, sinó que, més aviat, és la part de cultura que li correspon en funció de les seves possibilitats socials. En aquest sentit, és fàcil entendre que, econòmicament considerat, l'individu exerceix funcions concretes, com poden ser les d'agricultor, comerciant, advocat, o d'altres més possibles. Fins i tot, i dintre de l'anomenada divisió sexual del treball, molt freqüent a les societats primitives, la dona i l'home exerceixen funcions diferents i, per tant, duen a terme activitats diferenciades que s'aprenen per mitjà de la socialització infantil que els fa específics. A més, certament, hi ha societats en les quals les funcions socials es distribueixen segons les edats, i això fa que d'acord amb aquest fet els rols també són diferents. D'aquesta manera, la distribució social de la cultura segons l'edat, el sexe i l'ocupació ve a ser un fenomen universal.

transmissió de la cultura

Les relacions socials són les encarregades de comunicar la cultura d'una societat als individus. Les primeres experiències culturals són rebudes per l'individu d'ençà que neix i, progressivament, va adquirint el que serà la seva cultura. D'això es desprèn que l'experiència de cada individu a través de la vida de relació amb els objectes socials, és també una relació amb objectes materials —artefactes— espirituals —ideolo-

MALI. 1977

gia— i psicològics, o relatius a la seva personalitat i caràcter social. D'acord amb aquest punt de vista, l'individu adquireix una cultura per mitjà del tracte amb els altres membres de la seva societat, començant per la seva pròpia família. Històricament, la cultura que ha adquirit també la transmetrà a les generacions següents i, en casos de canvi, només reproduirà la part d'aquella cultura que manté la seva vigència. Per una altra part, i com a individu actiu, cada persona pot afegir la seva aportació —per mitjà de l'invent o de la innovació corresponent— a la cultura de la seva societat. En aquest sentit, l'individu, com a ésser social, és a la vegada un subjecte actiu i passiu de la cultura; tant n'és receptor com transmissor.

Per mitjà de la cultura l'home adquireix una consciència social i fa coherent la seva relació amb el món i els altres. En aquest cas, l'elaboració d'una ideologia, uns interessos personals i un grup de tècniques per relacionar-se amb d'altres individus i manipular el medi material i espiritual, suposa que, primer, fora de l'individu existeix una cultura, el superorgànic, i dintre d'ell, per assimilació mental, existeix una forma de ser que és, per tant, una funció primària de la relació de l'individu amb un ambient extern combinada amb la internalització d'aquest ambient dintre de l'individu. Bàsicament, la cultura, en allò que té d'orgànica, és comportament organitzat —tècniques i normes d'acció—, cognició i personalitat.

Podem dir, doncs, que la cultura està localitzada en l'espai i el temps, i des del punt de vista de la manifestació territorial es defineix ètnicament, és a dir, d'una forma col·lectiva d'identitat. Això vol dir que cada individu és membre d'una cultura i que la comparteix amb altres membres. Cal dir que una cultura és una identitat col·lectiva. Afegim-hi, per tant, que és una creació humana i que no s'adquireix instintivament, sinó socialment, encara que com a animal l'home posseeix instints. En tot cas, la cultura representa aquella part de l'ambient que ha fet l'home i que constitueix el seu coneixement compartit amb d'altres individus. Això és el que fa possible que parlem d'una cultura catalana diferent d'una cultura esquimal o d'una cultura xinesa. En resum, la cultura d'un poble és tot allò que ha reunit com a saber i que posseeix com a forma pròpia de viure i que es transmet i s'hereta per mitjà de les relacions entre generacions i entre contemporanis d'una determinada societat. Essencialment considerada, la cultura és el mitjà d'adaptació de l'individu a la seva societat.

Les formes d'integració de la cultura en l'individu, a partir de l'acció, són el llenguatge, els sistemes d'idees i les relacions institucionalitzades que regeixen la comunicació social i la utilització i transformació del món material. Per això, totes les cultures són equivalents a accions modelades on les formes de vida existents són a la vegada autònomes i interdependents,

donat que la seva coordinació es fa a través de regulacions i de normes d'orientació del caràcter social.

Els principis constituents de tota cultura impliquen la cooperació, directa o indirecta, coercitiva o voluntària, segons els casos, dels individus d'una societat organitzats en institucions com, per exemple, la família, el municipi, l'organització econòmica, les associacions diverses i les activitats socials que fan referència a la manera de viure. D'aquesta manera, una cultura és una manera, relativament estàndard, de percebre objectes i situacions, i tot això permet organitzar les reaccions de l'individu respecte d'ell i d'altres i, sobretot, és un instrument de control de l'ambient i d'ell mateix. Per aquesta raó, la cultura és més que un instrument d'adaptació de l'individu a l'ambient en què viu: és també una manera de satisfer les seves necessitats socials i biològiques, per una part, i psíquiques, per una altra. Podem afegir des d'un altre punt de vista, que la finalitat de la cultura és una acció col·lectiva orientada a l'organització dels comportaments dels membres individuals que formen una societat.

conceptes objectius

Dins d'aquesta concepció, els elements en què es fonamenta una cultura són objectius. El seu desenvolupament progressiu i el fet que representa una herència acumulable li confereix una capacitat peculiar de determinació superorgànica i experimental que transcendeix l'individu i que té existència fora d'ell. Aquesta superorgànicitat de la cultura la trobem vinculada al fet que no està genèticament constituïda dins l'herència biològica, ja que per ella mateixa no té existència material dins els gens.

Aquesta superorgànicitat relativa de la cultura ha estat destacada per diversos antropòlegs, entre d'altres, per White (1949) i Kroeber (1952), i en les investigacions antropològiques té un caràcter nuclear, especialment manifestat en el que se'n diuen models etnogràfics. Hoebel (1958), quan compara el fenomen cultural amb el fenomen natural, destaca que considerada la cultura al nivell superorgànic és equivalent al producte més avançat dels processos evolutius coneguts, superior, fins i tot, al que se'n diuen nivells psíquics de l'organicitat. No obstant, i això és significatiu, la cultura només adquireix valor funcional des de la perspectiva de l'acció social. Fet i fet, la cultura no és un fenomen independent de l'ambient total —el natural i l'històric/social— en què la veiem, però pot transcendir-lo com més important sigui el seu relatiu determinisme superorgànic.

La realitat social és, per tant, una associació organitzada d'experiències que enquadrem dintre d'un espai, un temps i una cultura. Pot ésser, a més, un procés de comunicacions entre individus profundament dinàmic, ja que l'acció mateix representa una formació permanent del fet cultural. Tal com determina

ISRAEL. 1968

l'acció institucionalitzada, facilita les adaptacions socials dels individus i els proporciona instruments de creació i, fins i tot, de canvis en la realitat social.

No cal dir que la cultura està formada pel pensament, que produeix la transformació de la naturalesa i les tècniques d'actuació sobre aquesta i sobre els homes, en forma de relacions socials concertades. La consciència d'aquest concert és elaborada pel procés de socialització i per la ideologia que permet racionalitzar les relacions de l'home amb l'ambient. Inevitablement, la cultura vista com un tot podem entendre-la com una uniformitat de comportament dins un sistema social específic i d'una identitat ètnica. Així és com la majoria dels etnòlegs entenen la cultura com una regularitat de comportament. El model etnogràfic resulta precisament d'aquesta visió de l'existència social dels homes.

Encara que aquesta regularitat és previsible, cal també afegir que dins les cultures existeixen desviacions derivades de discrepàncies individuals o de grups respecte del que es considera institucionalitzat. Això sol ocórrer amb motiu de la introducció de canvis tecnològics o de revolucions polítiques que, en tot cas, incideixen en la producció de formes noves d'existència. Cal entendre, doncs, que la cultura ètnica representa una herència i una tradició de comportaments previsibles, una vegada observades les accions dels membres d'una societat, però també és cert que les innovacions poden modificar les herències adquirides. Seguint aquesta reflexió, la cultura és una invenció social, però és, també, un procés de transmissió de formes de coneixement i de mètodes d'acció que s'adapten a les funcions que cada societat estableix com a normes i costums per als seus membres.

procesos d'adaptació

Com que és instrumental i adaptativa, la cultura posseeix una plasticitat superior a la que demostren tenir els organismes vius respecte dels processos i les funcions de la naturalesa. Per això, les adaptacions culturals són més fàcils que les adaptacions biològiques. En qualsevol cas, també és cert que la velocitat experimental de la cultura s'ha incrementat històricament fins al punt que cada vegada és més profunda la intensitat de la seva influència sobre la nostra vida. Avui l'ésser humà és, immediatament després d'haver nascut, un ésser cultural, fins al punt que els ambients moderns —urbans, industrials, i fins i tot, el camp mateix— ja són més un producte cultural que un producte natural. La nostra capacitat de control sobre la naturalesa s'accentua cada dia més, la qual cosa significa que l'adaptació de l'home al seu ambient és, bàsicament, una adaptació cultural. Per això, la cultura pot ésser explicada, avui més que mai, per la cultura, i cada vegada menys per regularitats naturals susceptibles de medicació, com les que fan referència a la naturalesa humana, l'ambient natural i els processos bio-

químics i físics específics. En l'actualitat, els nostres ambients són, essencialment, culturals o artificials. La cultura fa les ciutats, les indústries, àdhuc els camps produeixen segons les demandes del mercat. A diferència dels homes primitius que acostumen a viure en funció d'ambients naturals i de tècniques de subsistència, els homes industrials moderns, tecnològics, viuen en funció d'ambients culturals. Mentre els animals inferiors en l'escala evolutiva depenen dels ambients i hàbitats naturals, els homes són el que són les seves cultures. A mesura que augmenta la comprensió i el domini de l'home sobre la naturalesa, augmenta, doncs, el paper determinatiu de la cultura sobre la naturalesa. Per tant, disminueix el paper d'aquesta sobre l'home. La mateixa degeneració històrica d'aquest paper impulsa, molt sovint, l'home a regenerar el paper de la naturalesa, precisament perquè ha adquirit la intuïció que la pèrdua progressiva del determinisme natural va en detriment de la capacitat històrica mateixa de l'home per sobreviure, al fet d'haver sobrepassat, en molts aspectes, la capacitat de la naturalesa per proporcionar-li els recursos que fan possible aquest domini de la cultura sobre la naturalesa. De fet, la pèrdua progressiva de capacitat per part de la naturalesa per determinar la nostra existència, cal entendre-la com una demostració del progrés de la cultura com a determinant de la nostra existència. L'enginyeria genètica és un exemple de manipulació cultural de la naturalesa.

reflex de les potències humanes

Com a conseqüència del que diem, i pel que fa al concepte de cultura, aquesta ens proporciona una idea que la creació humana es troba en un permanent estat d'evolució i transformació. Per això, la cultura també pot ser definida com un producte del cultiu organitzat de les potències humanes i de les forces de la naturalesa cada cop més controlades per la primera. La dinàmica de la cultura consisteix, per altra banda, a multiplicar la seva estructura i així fer més complexa la vida social. Tanmateix, si l'home és la força original determinant de la cultura, una vegada aquesta ens ha estat donada, condiciona els comportaments socials dels individus.

Cal admetre, per altra part, que quan parlem de cultura ens referim a un fet general de la espècie humana, però també cal entendre que les diferents tradicions i històries adaptatives de les societats, fan que hi hagi cultures diferents que no solament constitueixen respostes específiques a les condicions originals dels ambients ecològics, sinó que també responen a relacions històriques diverses que tenen molt a veure amb el progrés de les tècniques, de la ciència i del coneixement aplicat en particular. Més ben dit: comparativament estudiades, les cultures actuals mostren diferències evolutives importants, ja que mentre les europees i les d'influència occidental directa han obtingut ni-

MALI. 1977

vells de progrés material i científic molt avançats, en canvi, altres societats ocupen una posició relativament identificada amb les que se'n diuen caçadores-recol·lectores o de subsistència.

En relació a societats complexes, la seva cultura té una distribució social derivada de l'aplicació dels principis que regulen les funcions de rol/estatus dintre del grup. Això vol dir, d'una part, que poden haver-hi, a l'interior d'aquestes societats, cultures de classe; per exemple, les aristocràcies i les élites governants empenen una cultura parcial diferent de la cultura parcial que utilitzen, en canvi, els obrers de la construcció o del tèxtil, i els camperols dintre de la mateixa estructura social. El fet que pertanyin a la mateixa cultura total no vol dir, tanmateix, que la visquin de la mateixa manera. Realment, el que ocorre és que l'especialització social de la cultura suposa diferències internes pel que fa a les possibilitats d'ús social de la cultura. De fet, aquestes possibilitats permeten de viure la cultura de manera específicament individual dintre de la mateixa societat.

Seguint aquesta línia de representació social de la cultura, podem dir que, cada diferència ideològica individual i de grup en el si d'una determinada societat, hem de considerar-la el resultat de les diferents alternatives derivades de la mateixa varietat estructural i, com a conseqüència, cal entendre que les experiències individuals i de grup poden ser determinants pel que fa a l'èmfasi de la cultura mateixa en diferents individus. En aquest cas, les diferències situacionals i de rol/estatus permeten variacions en els usos de la cultura comuna. Com més variacions hi ha d'uns individus a d'altres, més complexa serà la formació estructural del sistema cultural.

El que diem permet adonar-nos d'un fet important: que la cultura acostuma a ser molt uniforme per a la majoria dels membres d'una societat quan és estructuralment senzilla i quan, per aquesta raó, també és simple la divisió social del treball i molt pobra la producció econòmica. Això es dona, generalment, entre els grups de subsistència que, en aquest cas, són també una funció de les relacions entre hàbitat i tecnologia; el mateix podem dir de les densitats demogràfiques molt baixes, a les societats primitives. Pel contrari, aquesta uniformitat es converteix en complexitat quan es tracta de societats industrials avançades, en les quals es donen diferències regionals i estructurals, i això esdevé una influència directa sobre els increments diferencials en l'ús i accessibilitat d'individus i grups al tot cultural. Per aquesta raó, la uniformitat cultural disminueix a mesura que passem d'una cultura primitiva a una d'urbana industrial moderna.

empíricament demostrable i històricament lògica

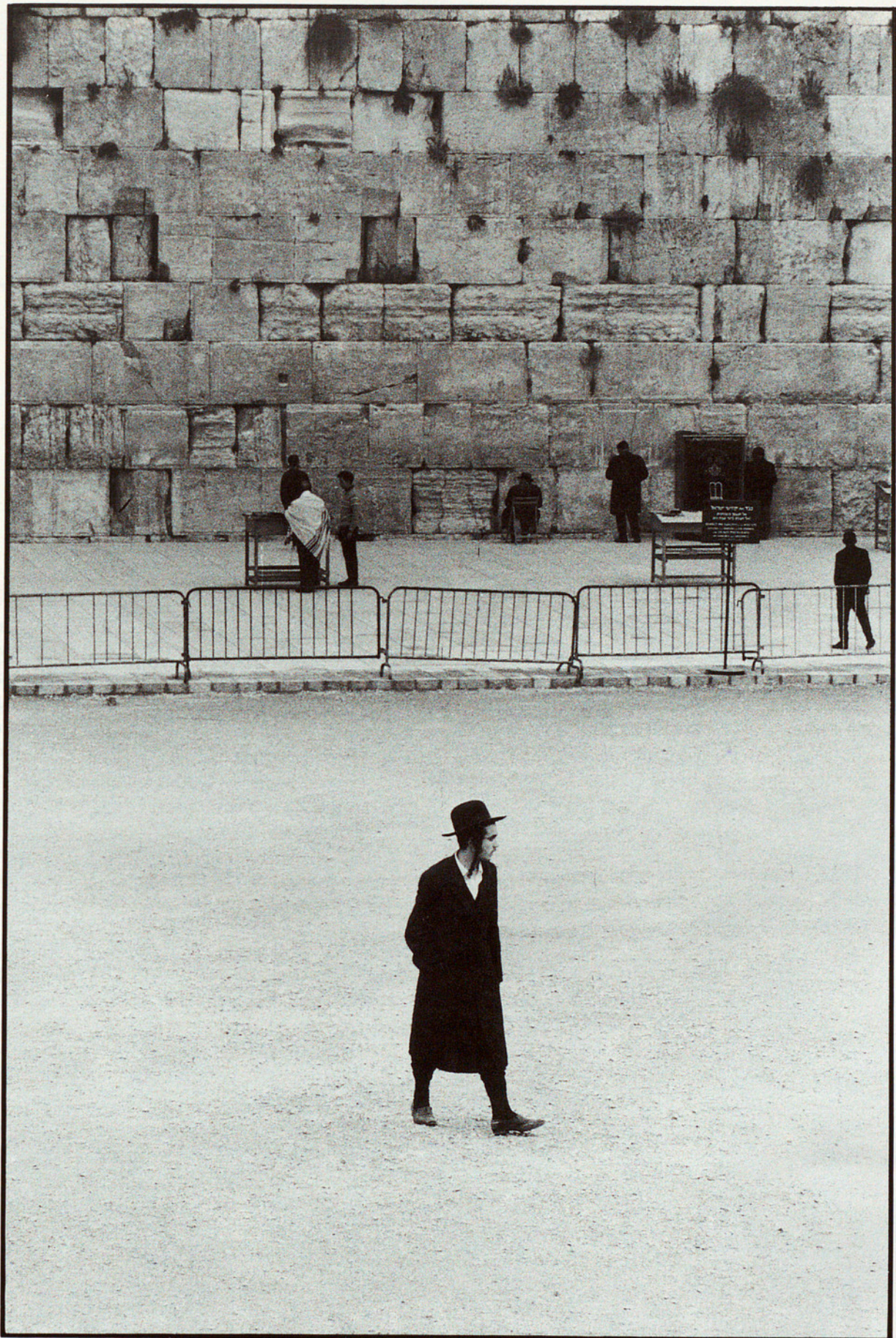
Les perspectives que hem donat sobre el concepte de cultura a l'Antropologia Cultural permeten enten-

dre que per a nosaltres representa la principal categoria explicativa dels comportaments humans. L'antropòleg Kluckhohn (1949) assenyalà fa temps que el concepte de cultura a la nostra ciència pot equiparar-se, quant a importància explicativa, al concepte d'evolució produït per les ciències biològiques, tant com el de gravetat en física i el de malaltia en medicina. En tot cas, la cultura és empíricament demostrable i és històricament lògica, perquè és bàsicament objectiva.

La conformitat de l'esquema que hem esmentat amb la cultura considerada com un producte humà fa que ara puguem dir que el procés social és possible perquè la seva acció és profundament cultural. I, sobretot, se'ns fa evident que la seva capacitat històrica resulta essencialment objectiva per mitjà de la seva superorganicitat o producció, que podem estudiar fora de l'individu. En aquest sentit és una experiència qualitativa i formadora de conceptes: són els que fan possible el procés de consciència de la realitat. En la mesura que estudiem la cultura com un producte, podem estudiar-la objectivament com una dimensió superorgànica, tal com s'estudien grups de fenòmens físics. Per tant, això fa possible que actuem sobre la cultura d'una manera gairebé experimental. Si per la seva superorganicitat la cultura és també supraindividual, podem pensar que tant la podem explicar desde fora de l'individu com a partir dels comportaments d'aquest en el curs de les seves relacions socials. Finalment, l'explicació última de la cultura resideix en el mateix individu que la fa possible i que l'afirma transmetent-la a les generacions successives.

Donades aquestes circumstàncies, la cultura és quelcom més que un instrument per a l'acció. En tot cas, constitueix un procés històric de cristallització de formes i de continuïtats socials que tal com es desenvolupen, també canvien i, en casos, es revelen relativament integrades dintre dels àmbits de les institucions que les fan funcionar. Per això mateix, la funció de la cultura consisteix a integrar socialment l'individu, mentre la funció d'aquest respecte d'ella consisteix a fer possible la creació de noves condicions d'experiència.

Quan ho veiem així, no podem oblidar, doncs, que, la cultura, hem d'entendre-la com un ambient de vida social, de costums i de normes que, pel que fa a l'individu, no representa una experiència existencial total, ja que sempre és restringida per accions específiques de les forces naturals i per la mateixa biologia humana actuant com una potència natural condicionada. D'aquesta manera, podem dir que les funcions biològiques individuals poden ser modificades quan han estat culturitzades. En aquest sentit, la cultura és una formació instrumental i ambiental, i és la via d'integració de l'home en l'espai; és simbiòtica en la seva dinàmica mateixa.

ISRAEL. 1968

